

Сучасні тенденції розвитку світового господарства

Світове господарство - це сукупність національних економік і особливої сфери суспільно-виробничих зв'язків, що виходять за територіальні межі окремих країн - міжнародних економічних відносин.

Міжнародні економічні відносини - це система господарських відносин між різними країнами світу. Елементами цієї системи є міжнародне науково-технічне і виробниче співробітництво, вивіз капіталу і міжнародний кредит, світова торгівля, міграція робочої сили, міжнародні валютні відносини. Міжнародні економічні відносини залежать від економічних відносин, що складаються на національних рівнях.

Світове господарство склалося на початку XX ст. внаслідок тривалого історичного процесу, багатовікової еволюції продуктивних сил, поглиблення міжнародного поділу праці, поступового і неухильного включення економік у загальну систему світових господарських зв'язків, що стало наслідком розвитку суспільного виробництва.

Історично первинною формою міжнародних економічних відносин була світова торгівля. Поступово світовий ринок став переростати у світове господарство, що означало висунування на перший план виробничих зв'язків, в основі яких лежав вивіз капіталу.

У XX ст. й особливо після Другої світової війни процес включення національних економік у світове господарство став розвиватися в таких напрямках: послаблення митних і адміністративних бар'єрів на шляху вільного переміщення товарів, капіталів і робочої сили; посилення тенденції до інтеграції національних господарств в окремих регіонах, розширення масштабів і видів діяльності транснаціональних корпорацій та перетворення їх у провідну ланку міжнародного обміну, підвищення ролі міжнародних валютно-кредитних, фінансових і торговельних організацій; збільшення взаємозалежності провідних промислових центрів і ресурсодобувних країн в умовах виникнення і нарощування енергетичної кризи.

Особливістю післявоєнного етапу розвитку світового господарства було посилення ролі держави в сфері міжнародних економічних відносин. Особливого значення набув вивіз капіталу державою, в тому числі у вигляді державних кредитів, регулювання державою зовнішньої торгівлі, фінансових і кредитних операцій на міжнародному рівні. За безпосередньої участі урядових органів відбувається поглиблення інтеграційних процесів, особливо в Західній Європі. Розробляються і здійснюються на практиці різні проекти погодження політики між країнами в фінансовій, кредитній, валютній, податковій, сільськогосподарській, митній та інших галузях.

Найважливішою формою міжнародних економічних відносин у XX ст. став вивіз капіталу, тобто його експорт в інші країни як приватними корпораціями, так і державою. У пошуках більшого прибутку спрямовується капітал за кордон. Ще одна причина вивозу капіталу полягає у прагненні ТНК використовувати відмінності між країнами у рівні витрат виробництва, передусім - заробітної плати. Сьогодні капітал вивозиться і з метою одержання переваг, пов'язаних із використанням висококваліфікованої робочої сили, розвинутої виробничої та соціальної інфраструктур.

Існують дві основні форми вивозу капіталу - вивіз позичкового капіталу і вивіз підприємницького (функціонуючого) капіталу (за рахунок будівництва за кордоном власних (або на паях) підприємств, через придбання контрольного пакету або просто частини акцій діючих підприємств, шляхом відкриття за кордоном власних філіалів або дочірніх компаній).

Капіталовкладення у зарубіжні підприємства залежно від контролю за останніми поділяються на прямі й портфельні. У сучасних умовах вивіз капіталу має такі характерні тенденції:

- швидкими темпами збільшуються розміри капіталів, які функціонують на міжнародних ринках і які шукають найприбутковішого застосування;
- відбувається активізація діяльності ТНК, які відкривають за кордоном нові філіали й дочірні підприємства;
- на перші позиції у світовому списку експортерів капіталу, відтісняючи США, в першій половині 90-х років виходять Японія (53%), Швейцарія та Тайвань. А найкрупнішими позичальниками стають США (27%), Великобританія, Мексика та Саудівська Аравія.

Вивіз позичкового капіталу здійснюється у вигляді приватних і державних позик через систему міжнародного кредиту.

Форми міжнародного кредиту:

1. За строками надання: короткострокові (до одного року), середньострокові (до трьох-п'яти років) і довгострокові (понад п'ять років). Короткострокові й середньострокові кредити звичайно використовуються для фінансування зовнішньої торгівлі, а довгострокові - виробничих інвестицій.
2. За формою надання: товарні й валютні кредити.
3. За цільовим призначенням: пов'язані (призначені для фінансування певних цільових програм, що спеціально обумовлюється при укладанні кредитної угоди) й фінансові кредити.
4. За видами позичальників: надані іноземним державам та окремим корпораціям, приватним підприємствам тощо.

Важливою тенденцією розвитку міжнародного кредиту в сучасних умовах є підвищення ролі банківського капіталу, посилення його активності в проведенні міжнародних операцій.

Всесвітній ринок як складова частина світового господарства склався на базі міжнародного поділу праці у період зародження і розвитку капіталістичних відносин. Всесвітній (світовий) ринок - це система обміну товарами й послугами на міждержавному рівні.

У сучасних умовах дедалі більшого значення набуває на світовому ринку торгівля послугами і науково-технічними досягненнями (у формі торгівлі патентами й ліцензіями).

На всесвітньому ринку складається особлива система цін - світові ціни, в основі формування якої лежить інтернаціональна вартість. (Інтернаціональна вартість визначається середньосвітовим суспільно необхідним робочим часом).

На початковому етапі розвитку світової торгівлі в ній переважали вивіз із аграрних країн сировини і продовольства й зворотні поставки в ці країни із розвинутих держав готової продукції. У міру розвитку вивозу капіталу дедалі більшого значення набував експорт обладнання із промислово розвинутих держав у країни, що розвиваються. В структурі світового експорту зростає частка продукції обробної промисловості. Найшвидшими темпами (що пов'язано з імпортом капіталу і діяльністю ТНК) і в товарному експорті країн, що розвиваються, зростає частка промислової продукції.

Відносно низька питома вага на світовому ринку сільськогосподарської продукції значною мірою пояснюється тим, що науково-технічний прогрес у цій галузі в розвинутих країнах сприяв зростанню власного виробництва, а отже, і зниженню попиту на зовнішньому ринку.

Характерною тенденцією сучасного розвитку світової торгівлі є постійні зміни у співвідношенні сил між різними країнами і групами країн на світовому ринку.

Тенденцією розвитку світової торгівлі є підвищення значення міждержавного регулювання зовнішньоторгових операцій. Міждержавне регулювання світової торгівлі розвивається і шляхом створення спеціальних організацій, які включають країни, що є

основними постачальниками на світовий ринок необхідної продукції (організація країн - експортерів нафти (ОПЕК).

Міграція робочої сили - це переміщення працездатного населення, що викликається причинами економічного характеру. Якщо таке переміщення переходить національні межі, то міграція робочої сили є міжнародною.

Причини, які породжують міграцію робочої сили:

- загальні, які визначають тенденції розвитку всіх форм міжнародних економічних відносин: інтернаціоналізація господарського життя; нерівномірність соціально-економічного розвитку окремих країн; структурні зрушення в економіці, спричинені НТР, які обумовлюють витіснення робочої сили із одних галузей і додаткову потребу в ній інших; економічна політика ТНК, які концентрують трудомісткі виробництва в одних країнах і наукоємні в інших; політична й економічна нестабільність в окремих державах;
- специфічні, що пов'язані тільки з міграцією: відмінності між країнами в рівні заробітної плати і соціального забезпечення, нестача робочої сили певних спеціальностей і кваліфікацій, відносний надлишок робочої сили в багатьох державах, особливо в країнах, що розвиваються, відмінності між країнами в можливостях і умовах професійного зростання.

Форми міжнародної міграції робочої сили:

1. За напрямками руху: еміграцію (виїзд робочої сили за межі країни) й імміграцію (її в'їзд у країну).
2. Залежно від рівня кваліфікації: міграція малокваліфікованої робочої сили, так і висококваліфікованих спеціалістів.
3. З точки зору соціальної структури: міграцію робітників і інтелігенції.
4. За термінами: регулярна і нерегулярна міграція
5. Легальна (законна) і нелегальна міграція.
6. За характером регулювання міграційних процесів: вільне переміщення робочої сили та її в'їзд у країну на певний строк.

Світова валютна система включає в себе сукупність національних валютних систем і міжнародних валютних відносин, у тому числі й обслуговуючих ці відносини наднаціональних валютних інститутів і організацій. Міжнародні валютні відносини є складовою частиною міжнародних економічних відносин, що виникають у процесі функціонування грошей у сфері економічного обороту між країнами.

Світова валютна система, яка проіснувала до початку 70-х років, одержала назву бреттон-вудської. Основними елементами цієї системи були такі: функція світових грошей була збережена за золотом, але сфера його застосування скоротилася (золото використовувалося в основному для рівноваги платіжних балансів), поряд із золотом функцію міжнародного платіжного засобу став виконувати американський долар, США взяли на себе зобов'язання обмінювати долари на золото за твердою офіційною ціною (35 дол. за тройську унцію - 31,1 г чистого золота, розмін здійснювався тільки за вимогою іноземних центральних банків і урядових установ, ринкова ціна золота не повинна була значно відхилитися від офіційної), був введений режим фіксованих валютних паритетів, тобто законодавчо встановленого співвідношення між валютами (всі країни - члени Міжнародного валютного фонду зобов'язувалися встановлювати паритети своїх валют у доларах, а через долар - у золоті; не змінювати паритет без згоди Фонду більше, ніж на 10%. Ринкові курси валют, тобто ціни грошових одиниць національних валют, виражені в грошових одиницях валют інших країн, не могли відхилитися від фіксованих паритетів більше, ніж на 1%), був створений Міжнародний валютний фонд (МВФ - 1947 р. В серпні 1971 р. американський уряд був змушений прийняти рішення про припинення розміну

доларів на золото, а наприкінці цього ж року - про девальвацію долара. Були підірвані основні принципи бреттон-вудської системи, і вона припинила своє існування.

Проблеми інтеграції України у світове господарство

Слабка включеність України в міжнародний поділ праці не тільки не відповідає, а й суперечить її національним інтересам, бо залишає економіку країни поза розвитком світових продуктивних сил, провідних напрямів сучасної науково-технічної революції, що призводить до виштовхування її на узбіччя світового економічного прогресу.

Для прискорення процесу входження України у світові господарські структури необхідно брати до уваги такі обставини:

по-перше, основними орієнтирами українських виробників мають бути: технологічний фактор, світові норми та ємність ринку;
по-друге, характерною рисою сучасного ефективного виробництва є його вибірковість;
по-третє, розвиток міжнародної спеціалізації та активна участь у ній дедалі більшого числа країн, що мають чіткий профіль у міжнародному економічному співробітництві та обміні. Це - загальна умова економічного і науково-технічного прогресу. Для України основними сферами міжнародної спеціалізації могли б бути гірничо-металургійна промисловість, окремі підгалузі машинобудування, сільськогосподарське виробництво й туризм;
по-четверте, пошук власного місця у світовій господарській структурі вимагає знання специфіки сучасного світового ринку, який також зазнає суттєвих змін;
по-п'яте, НТР додала до традиційних факторів всесвітнього поділу праці нові об'єктивні стимули, що набувають поступово визначального характеру: передова технологія, наукові розробки, висококваліфікована робоча сила, банки, розвинута виробнича інфраструктура, які передусім впливають на визначення профілю економіки тієї чи іншої країни, її позиції на світовому ринку.

Подальша інтеграція економіки України у світове господарство, її ефективність великою мірою залежать від наявних ресурсів країни, які є основним елементом економічного потенціалу (серед них: трудові ресурси, запаси корисних копалин і надзвичайно вигідне територіальне поєднання сировинних родовищ – графіт, ртуть, сірка, сіль кухонна, залізні руди, камінь будівельний, глини, вугілля).

Передумови для становлення України як процвітаючої незалежної держави:

1. Наявність промислових, сировинних і водних ресурсів, чорноземів, що дає змогу повністю забезпечити населення продуктами харчування.

2. Потенційна здатність кадрів до висококваліфікованої і наукоємної праці, яка може бути реалізована у короткий час за рахунок активізації сильніших ринкових стимулів до праці.

3. Вигідне географічне положення, вихід до моря, сприятливий клімат, різноманітна й мальовнича природа.

Серед комплексу невідкладних завдань щодо забезпечення ефективного включення України у світове господарство і міжнародне співробітництво першочергове значення має формування механізму зовнішньоекономічних зв'язків.

Під механізмом зовнішньоекономічних зв'язків слід розуміти сукупність конкретних форм зв'язків, а також систему правових, організаційно-управлінських та фінансово-економічних важелів, які забезпечують ефективну взаємодію національних народногосподарських структур із світовими як на макро-, так і мікрорівнях, з метою

прискорення розвитку продуктивних сил країни та підвищення соціально-економічних показників життя її громадян.

Завдання

1. Транснаціональні корпорації (ТНК) та їх вплив на функціонування міжнародної економіки.
2. Місце України у світовому господарстві.